

Beszéljünk mellé!

VISSZHANG - LXVI. évfolyam, 49. szám, 2022. december 9.

Furcsállom azt a vitakultúrát, amit Kiss Dávid képvisel. Hiszen bírálata egész más témákat érint, miközben a cikkemnek ([Az '56-os háryjánosok](#), *ÉS*, 2022/42., okt. 21.) egyetlen állítását sem vitatja. Még azt sem, ami róla szól: „*Boross Péter hivatalos életrajzában is valótlan adatok szerepelnek, amelyeket minden további nélkül átvettek a lapok (így Kiss Dávid [...] cikke nyomán a Magyar Nemzet is)*”. Tehát kénytelen vagyok az egyetértése jeléül venni, hogy valóban rossz adatokat tett közzé a volt miniszterelnökünkéről. És a jelek szerint a cikkem egyéb részeiben sem talált kifogást.

Kompenzálásként olyan területekre merészkedett, amelyekre bizvást számíthat, hogy az olvasók nemigen követik. Aki ugyanis eddig nem találkozott a csepeli Bódi József ügyével, az nehezen ismeri ki magát a Kiss által leírtakban. Bírálata a korábbi években megjelent köteteimet érinti, talán helyesebb lett volna azokat annak idején recenziálni, akkor nem lógna ki ennyire az a bizonyos lóláb.

Ezért a csepeli ügyre, a Bódi-ügyre, a Kalamár-gyilkosságra itt – terjedelmi okokból – nem térek ki, a Kiss által megjelölt kötetekben leírtakat fenntartom. Azt azonban nem hagyhatom szó nélkül, hogy bírálóm hamis állítást tesz, ugyanis a megjelölt internetes forrásban (www.21keruleti-hirhatar.hu) egy szóval sem emelték ki Bódi József ártatlanságát – ezt bárki egy percen belül ellenőrizheti. A cikk szerzőjével, Bolla Dezsővel a csepeli '56-ról szóló kötetem megírásakor rendszeresen konzultáltam, és most is meggyőződhettem arról, hogy véleményünk azonos: „*minden valószínűség szerint Bódi lötte le Kalamárt*”.

Kiss bírálatának másik része csupán pitiáner kötekedés. Például: minden kötetemben beírtam, hogy „*az ÁVH 1953-ban önálló szervezetként megszűnt, az államvédelmi szervek a BM keretein belül tevékenykedtek. A továbbiakban mégis a közbeszédben – sőt, még a megtorló hatóságok dokumentumaiban is – elterjedt »ÁVH« megnevezést használjuk.*” A folyóiratokban megjelent tanulmányaimból valóban esetenként kihagytam.

Kétségkívül a legfontosabb vitakérdés a források kezelése. Ebben régóta vitában állok számos kollégával, távolról sem Kiss Dávid az első, aki ezt felveti. Visszautasítom – szintén nem először – azt a valótlan állítást, hogy a megtorlások iratait „Szentírásként” fogadnám el, vagyis kritika nélkül venném át azok állításait. Ezek szerint Kiss nem elég jól olvasta az általa bírált köteteket. Csak egyetlen példa: Szörtsey István halálos ítéletéről csak én írtam, hogy a megtorló hatóságok téves adatok alapján állapították meg (ahogy ezt e lap hasábjain közzé is tettem: [A népbíróság baklövése](#), 2022. júl. 1.).

A Kiss által citált *Irgalomnak helye nincs* című tavalyi kötetemben ekképpen foglaltam össze nézetemet az 1956 utáni megtorlás iratairól és az ezekkel szorosan összefüggő bírósági ítélezésről – a kivégzettek esetében:

Az 1956-ot követő megtorló bírósági eljárásokat még most is széles körben koncepciós pereknek nevezik – helytelenül. A hatalom által előre megtervezett módon, koholt vádak alapján lefolytatott bírósági eljárást nevezzük koncepciós pernek. A Rákosi-rendszerben futószalagon bonyolítottak ilyen pereket, amelyek keretében a vádlottakat rendkívüli brutalitással rákényszerítették, hogy borzalmas és abszurdan terhelő vallomásokat tegyenek egymásra és magukra.

A kádári időkben ez a módszer megszűnt. A verés ekkor már legfeljebb a nyomozó szadizmusából fakadhatott (már nem volt megengedett), és nem a hamis koncepció végigvitele érdekében történt, nem valótlan beismerő vallomás kikényszerítése volt a célja. Sőt, ekkoriban már nem is voltak kikényszerített vallomások. A kíméletlen bűnüldöző szervek, így a népbíróságok – bármennyire szentségtörésnek tűnik is –

kimutathatóan az igazság kiderítésére törekedtek, és ebbe óriási munkát fektettek be.

Mindezt számos bizonyíték támasztja alá. Azon visszaemlékezők egyéb közléseiben is hemzsegek a valótlanságok, akik azt állították, hogy különleges brutalitást kellett elszenvedniük (így a sokszor megnyilvánult Márton Erzsébet vagy Szlama Árpád). Azok a túlélők viszont, akik az igazság feltárására törekedtek, nem beszéltek kikényszerített vallomásokról, és elmondásaik szerint is ténszerűek voltak az ellenük felhozott vádak.

Azok a kivégzettek, akikről tudjuk, hogy nem taktikáztak a vallomások megtételekor – így például a sziklaszilárd Szilágyi József –, elismerték: nem fordult elő, hogy vallomásukat megváltoztatták/meghamisították volna. A vádlottak elolvasták a jegyzőkönyveket, mielőtt aláírták, ezt leginkább Gimes Miklós bizonyítja, aki stiláris szempontból is javította azokat. Ugyanezt bizonyítják a zárkaügynöki jelentések. Olyan jelentést nem láttam, amelyben kikényszerített vallomásról panaszkodtak volna. Ellenben lépten-nyomon tapasztalható, hogy az informátorok legfőbb megbízatása az igazság kifürkészése és jelentése volt, és az, hogy ténszerű vallomások megtételére beszéljék rá a cellatársakat. A szervek a hozzátartozók segítségével is bíztak, hogy látogatáskor az igazmondás irányába befolyásolják szeretteiket. Ezt szolgálta a „nyelvoldó szer” is, amelyet tudomásom szerint egyszer, 1960-ban bevetettek a vallani nem akaró Hámosi Istvánnal szemben. Mindemellett a periratokból is egyértelműen kimutatható, hogy a bűnüldöző szervek a legkevésbé sem sajnálták a fáradságot a bizonyítékok felkutatására.

Tehát arra a visszatérő kérdésre, hogy lehetnek-e alkalmas forrásai a büntetőpernek a múlt megismerésének, az '56-tal kapcsolatos pereket illetően egyértelmű igen a válasz. A forráskritika természetesen nem maradhat el, de óriási segítség a kutatóknak, hogy kikényszerített vallomásokat nem kell bekalkulálniuk.

Kivételes esetekben mégsem a feltárt tényekre alapozva hozták meg a végzetes döntéseket. Melyek voltak ezek az esetek? Az igazság vizsgálata természetesen nem vonatkozott az ideológiai szempontokra. Az ítéletek bevezető részeiben mindenütt visszaköszön az MSZMP 1956. december 5-i, nyilvánvaló hazugságokon alapuló határozata az „ellenforradalom” okairól. És mivel az ideológiai szempontok érvényesítése volt a legfontosabb, ezek kedvéért a megtorló szervek szabályosan meghamisították a vádlottak vallomásait, vagy valótlan adatokból kreáltak vádat. Ezt a módszert csakis a kommunista „ellenforradalmárok” ellen kellett bevetni. A halálos perek közül ilyen volt a Nagy Imre-per, a Földes-per Földes Gáborra és a Szirmai-per Angyal Istvánra vonatkozó része.

Összességében tehát nem a perek voltak koncepciósak, hiszen a vallomások, tanúvallomások, besúgóí jelentések és egyéb bizonyítékok összessége alapján az 1956-os ügyek döntő többsége lényegében a megtörtént eseményeket tükrözi. A rendszer történelemfelfogása volt koncepció. A forradalmat ellenforradalomnak tekintették, a függetlenségi harcot gyilkosságokká minősítették, a tanácskozásból összeesküvés vádját kreálták, a jogos követelés hangoztatását pedig az izgatás ténye alá vonták. Tehát a vallomásokhoz fűzött kommentárok és az ezekhez kapcsolt paragrafusok, valamint a megtorlók bosszúvágya nyomán születtek a súlyos ítéletek.

Természetesen az eljárásokban voltak konstruált elemek – csak más jellegűek. A csoportos perekben gyakran szembetűnő, hogy egymással csupán részben összefüggő ügyeket kapcsoltak össze. A sokkoló hatás mellett így a vádlottak összetételével akarták bizonyítani az „ellenforradalmi szervezkedés” társadalmi veszélyességét. Ám ebből nem is csináltak titkot. Például: „A per világosan mutatja, hogy kikre támaszkodtak Földes Gábor és társai. A Szalai, Zsigmond és Cziffrik-féle gyilkosokra, akik méltó segítő társaik voltak a »nemzeti kommunizmus«, vagy ahogy Gulyás Lajos mondotta, a »krisztusi szocializmus« ügyének. A per szereplőit nem lehet elválasztani egymástól. Egyik függvénye a másiknak. S együttesen és világosan megrajzolja a képet az ellenforradalom résztvevőinek keresztmetszetéről.”

Vagy: „Nem érdektelen megvizsgálni a büntetőper szereplőinek személyi, társadalmi és erkölcsi összetételét, mert az egyben megadja (...) az ellenforradalmi események résztvevőinek keresztmetszetét

is. (...) Az írók és egyetemi hallgatók az októberi napoknak inkább ideológusai, intellektuális segítői voltak, míg a többiek fegyverrel a kézben vettek részt...”

Az '56-os perek közül a *Nagy Imre és társai*-pert koncepciósnak nevezhetjük, noha jelentősen eltért az 1953 előtti perekétől. Kétségtelen, hogy már eleve eldöntöttek voltak az ítéletek (hiába próbálta ezt a tanácselnök Vida Ferenc 1989-ben tagadni). Nagy Imrét és Malétert, a forradalom két – a nyugati világban is – legemblematikusabb figuráját semmiképpen sem akarták életben hagyni. Ennek megfelelően ellenük olyan hamis vádak is kreáltak, amelyekkel igazolni lehetett a bűnösségüket. Ilyen volt többek az ún. „Nagy Imre-csoport” csalárd vádja, amely szerint Nagyék már a forradalom kitörése előtt is a Népköztársaság aláásásán fáradoztak. Maléterrel szemben pedig a nyilvánvalóan hamisan valló Uszta Gyula tábornokot vonultatták fel. Így a volt honvédelmi minisztert – minden alap nélkül – belekeverték a Köztársaság téri lincselésekbe, amiért már addig is sok halálos ítélet született. Feltételezhetően Szilágyi és Gimes Miklós elkerülhette volna végzetét. Ám Szilágyi az egész eljárás alatt, Gimes a nyomozati időszakban mutatta ki az új hatalom iránti engesztelhetetlenségét, és ezt Kádárék – akárcsak 1959 márciusában Mansfeld Péterrel szemben – kíméletlenül megtorolták.

Földes Gábor baloldaliságával sem tudtak mit kezdeni; szándékosan félreértelmezték vallomásait, és karrierizmussal vádolták. Nemhogy méltányolták volna, ahogy épségének kockáztatásával próbálta menteni a tömeg által halálosan fenyegetett határőröket, még felelősségre is vonták fellépéséért. Mi több, az indoklás egy részében kijutott a koncepció vádakból két vádlott-társnak is: „A Földes Gábor-féle ú.n. kommunisták, a Tihanyi Árpád és Gulyás Lajos-féle »szocialisták« a külföldi imperializmussal karöltve – amellet, hogy megteremtették a zűrzavar légkörét – ezzel szoros összefüggésben gondoskodtak arról, hogy százezreket kergessenek a kilátástalan jövőbe, süllyessenek el a kapitalizmus mocsarába.”

Angyal Istvánnal szemben is hasonló eszközt alkalmaztak. Kádárral folytatott tárgyalását és megállapodását teljesen kiforgatták, mert más megoldást nem találtak arra, hogy a diktátort kimentsék.

Ahogy fentebb említettem, a diktatórikus történelemfelfogás és az ehhez kialakított paragrafusok tették ilyen kíméletlenné a megtorlást. Számos esetben viszont teljesen érthetetlennek tűnnek a bírói döntések.

Berecz Györgyöt, Major Ernőt és Micsinai Istvánt szembetűnően más helyett juttatták bitóra. A Fő utcai ügyészséget elfoglaló forradalmárok közül Berecz nem tartozott a szűk vezetői körbe. A csepeli ellenállást Buri István vezette, ebben Majornak nem volt különösebb szerepe, csak „papíron” mint nemzetőrparancsnoknak. Micsinainak csak annyi köze volt Turner Kálmán pártfunkcionárius megöléséhez, hogy a tettes Láng Sándorral együtt volt a helyszínen. Csakhogy a Fő utcai három parancsnok, Buri, valamint Láng kimenekültek az országból. A fentieknek némileg ellentmond, hogy a szintén csepeli Farkas Imrét annak ellenére kivégezték, hogy vele együtt Nagy Józsefet, Bordás András élmunkás gyilkosát is, noha ő éppen meg akarta akadályozni Nagyot fegyvere elsütésében.

Fáncsik György, Kóté Sörös József és Tóth József részben a Köztársaság téri eseményekért, Spamberger György a Rádió ostromáért került akasztófára, az erre vonatkozó bizonyítékok távolról sem elég meggyőzőek. A forradalom idején 20 éves Somlay Istvánt úgy ítélték halálra, hogy tetteiről igen csekély bizonyítékot gyűjtöttek össze.

Czakó András és Szabó István kétségkívül embert ölt, illetve emberölésre buzdított, ám mindkét esetben önvédelemről volt szó, a bíróság ezzel mindkét esetben tisztában volt, mégis a legsúlyosabb ítéletet hozta meg.

A Juta-dombi kettős ÁVH-s gyilkosságban Kálmán Dezső érintettsége nem volt bizonyított, Magyar Jánosé még kevésbé, ám mivel kísérték a foglyokat, a Legfelsőbb Bíróság gyilkosságban történő részvételért rótták ki a legsúlyosabb verdiktet. Fejes József Tibor emberölése sem kellően bizonyított, miként Zöld Ádám kémkedése és '56-os tevékenysége sem.

Pálincás (Pallavicini) Antalt elsősorban Mindszenty bíboros kiszabadításáért és Budapestre szállításáért

ítélték halálra, ezt a határozatot képtelenség jogszabályok alapján megindokolni.

Szörtsey István esetében valószínűleg tévedett a bíróság, ahogy a tanácselnök ezt a kegyelmi tanácskozáson pedzegette is.

Bruszniai Árpád halálos ítéletében valószínűleg nem is a bíróság, hanem a mindenható területi párttitkár, Pap János játszotta a főszerepet.

A forradalom idején csak 15 és fél éves Mansfeld Péternek nem az ellene felhozott vádak, hanem a fogságban mutatott renitens magatartása miatt kellett meghalnia.

Ahogy a diktatúrákban jellemző, a származás – ez esetben az osztályidegenség – több esetben (Ács Lajos, Angyal Józsefné, Bruszniai Árpád, Czakó András, Czermann Lajos, Kováts József, Pálinkás [Pallavicini] Antal, Szilágyi László, Tihanyi Árpád, Tomasovszky András) hozzájárult a végzetes ítélet meghozatalához.

Most már – Kiss Dávid hatására – én is alaposan eltértem az eredeti témakörtől.

Science-e, vagy fiction? Ennek eldöntésére Kiss Dávid – a mutatott teljesítménye alapján – aligha képes.